

ПРИНЦИПИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Стаття присвячена розгляду системи принципів права інтелектуальної власності України. На підставі опублікованих наукових розробок дослідників автор формулює та пропонує власні визначення понять систематизації та системи принципів права інтелектуальної власності України.

Ключові слова: *принципи права, система принципів права інтелектуальної власності України, систематизація принципів права інтелектуальної власності.*

Статья посвящена рассмотрению системы принципов права интеллектуальной собственности Украины. На основании опубликованных научных разработок исследователей автор формулирует и предлагает собственные определения понятий систематизации и системы принципов права интеллектуальной собственности Украины.

Ключевые слова: *принципы права, система принципов права интеллектуальной собственности Украины, систематизация принципов права интеллектуальной собственности.*

The article is devoted to consideration of the system of principles of the right of intellectual property of Ukraine. Based on published scientific researches, the author formulates and suggests own definitions of systematization and the system of principles of intellectual property rights of Ukraine.

Key words: *principles of law, the system of principles of the right of intellectual property of Ukraine, systematization of the principles of the right of intellectual property.*

Актуальність обраної нами теми обумовлена відсутністю на теперішній час системи принципів права інтелектуальної власності держави, що є серйозними методологічною та правозастосовною проблемами. Необхідність розв'язання цих проблем спонукає до здійснення ґрунтовного наукового дослідження принципів права інтелектуальної власності України. Адже значення принципів права є великим, навіть у масштабах підгалузі цивільного права, якою є право інтелектуальної власності України, і полягає це значення в тому, що принципи права: 1) можуть та мають бути методологічною основою для формування гармонійної, цілісної та несуперечливої (внутрішньо узгодженої) системи права

На сьогодні в Україні відбуваються трансформаційні процеси, що знаходять своє відображення майже в усіх сферах життєдіяльності, в тому числі і у правовій. Оскільки право в цілому являє собою надбудову над економічним базисом суспільства, то у праві відбуваються основні напрямки і закономірності розвитку суспільства, що у свою чергу відображається на принципах, які не є сталими. Принципи права сприяють усуненню неузгодженості та суперечностей між окремими правовими приписами та підвищенню якості законодавства, забезпечуючи тим самим ефективність регулювання суспільних відносин. У правовій літературі є абсолютно різні підходи як до визначення суті та змісту принципів права, так і до їх правової природи. Категорія «принцип права» як предмет наукового дослідження викликає і продовжує викликати зацікавленість не тільки вчених-теоретиків, але й представників галузевих правових наук.

Оскільки проблема реалізації принципів права як ефективного регулятора суспільних відносин на сьогодні набуває особливої актуальності та практичного значення. Інтеграція України у світовий ринок у системі Світової організації торгівлі та до європейської спільноти зумовлюють необхідність приведення національного законодавства у сфері інтелектуальної власності у

відповідність до принципів і стандартів, що містять міжнародні договори. Незважаючи на те, що дослідженню принципів в юридичній літературі приділяється достатньо уваги, принципи права інтелектуальної власності є малодослідженими.

Дослідження поняття та принципів інтелектуальної власності зумовлене необхідністю гарантувати охорону та захист особистих майнових і немайнових прав суб'єктів права інтелектуальної власності, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної творчої діяльності. Говорячи про суспільну важливість інституту інтелектуальної власності, слід зазначити, що чинним законодавством у сфері інтелектуальної власності, окремим не визначено його принципів, їх сукупність може бути встановлена на підставі наукового узагальнення й аналізу законодавчих актів, норм цивільного права тощо. Залежно від предмету дослідження, принципи фіксують наше уявлення й наукове пізнання про сукупність властивостей та особливих рис, притаманних певній сфері суспільних відносин. У загальній теорії права принципи права розглядаються як основні (керовані) ідеї, вихідні положення, що характеризують зміст права, суть та призначення в суспільстві. З одного боку, вони виражають закономірності права, а з іншого – є найбільш загальними нормами, які діють у всій сфері правового регулювання й поширюються на всіх суб'єктів. Ці норми або прямо сформульовані в законі, або виводяться із загального змісту законів.¹ Загальні принципи права закріплені в Конституції України і стосуються всіх галузей права. Це принцип верховенства права, згідно з яким закріплюється загальна підпорядкованість праву, пряма дія й безпосереднє застосування норм Конституції України (ст. ст. 8, 19); принцип визнання плюралізму форм власності та гарантування захисту прав усіх суб'єктів права власності й господарювання, соціальної спрямованості економіки (ст. 13); принцип гарантування прав і свобод людини і громадянина (ст. 22); принцип володіння, користування і розпорядження своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 41) та ін. [1]

Як зазначає Н. Ю. Голубева, «не будь-яке загальне нормативне положення може претендувати на роль принципу галузі права. Як принципи галузі можуть виступати лише такі положення, які характеризують найбільш стійкі і необхідні властивості предмету правового регулювання або необхідні й стійкі зв'язки його компонентів і мають загальне значення в межах всієї галузі права, для кожної її норми. Тому процес виведення й обґрунтування принципів галузі права є найскладнішим пізнавальним завданням» [7, 21].

Принцип верховенства права про найвищу соціальну цінність людини і громадянина, який є домінуючим в європейській доктрині праворозуміння і знайшов реальний прояв у Конституції України, може бути забезпечений не лише через гарантування конституційних, але й галузевих прав, і повинен бути покладений в основу людиноцентристської ідеології правовідносин між громадянами й органами публічної влади. [3, с.]

Що стосується принципів інтелектуальної власності, то вони, в-першу чергу пов'язані із охороною та захистом суб'єктивних прав суб'єктів права інтелектуальної власності, і до яких мають висуватися певні вимоги. Філософське розуміння принципів полягає в тому, що принцип є першопочатком, основною та керівною ідеєю, визначальним правилом поведінки. Принцип розглядається як вираження необхідності закону. З позицій логіки принципи виступають центральним поняттям, основою системи. У процесі діяльності принципами (максимами) визнають, наприклад, етичні норми, що характеризують відносини людей в суспільстві. [4, с.] Принципи інтелектуальної власності повинні бути переважно засновані на об'єктивних законах розвитку суспільства, а також спеціальних законах, які регулюють відносини у сфері інтелектуальної власності. Вони повинні відповідати основним завданням, які стоять перед державою в особі уповноважених органів публічної влади, бути закріпленими в законах, що регулюють відносини інтелектуальної власності. Вони повинні відповідати суспільним інтересам, принципам гуманізму та моралі.

Проявлятися у комплексі моральних та матеріальних засобів стимулювання, а також охороні та захисті суб'єктивних прав суб'єктів права інтелектуальної власності. На сьогодні стає очевидною принципова можливість охорони та захисту особистих майнових і немайнових прав суб'єктів права інтелектуальної власності повинна здійснюватися на засадах людиноцентристської ідеології з урахуванням європейських принципів і стандартів. Відповідно до Концепції розвитку національної системи правової охорони інтелектуальної власності, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України № 321-р від 13 червня 2002 р., основними принципами реалізації Концепції є: гармонізація національного законодавства з нормами міжнародних договорів, учасницею яких є Україна, зокрема нормами Угоди про торговельні аспекти прав інтелек-

туальної власності та директивами Ради Європейського співтовариства щодо охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності; нормативно-правове забезпечення удосконалення процедури набуття, використання та захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності з урахуванням досвіду функціонування національної системи правової охорони інтелектуальної власності; формування та забезпечення реалізації єдиної політики щодо припинення та недопущення порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності; удосконалення інфраструктури національної системи правової охорони інтелектуальної власності; стимулювання інноваційної діяльності; стимулювання суб'єктів прав на об'єкти інтелектуальної власності та використання цих об'єктів; удосконалення порядку формування патентно-інформаційних ресурсів України; подальше приєднання до міжнародних угод, співробітництво з міжнародними організаціями з питань інтелектуальної власності. На сучасному етапі розвитку відносин у сфері інтелектуальної власності актуальними є сукупність наведених нижче принципів.

Принцип забезпечення державою інноваційного розвитку інтелектуальної галузі. Цей принцип має тісний зв'язок із принципом стимулювання інноваційної діяльності. Проте принцип забезпечення державою інноваційного розвитку інтелектуальної сфери є значно ширшим і охоплює більш широкий і постійно діючий вплив державної політики орієнтованої на різні сфери економіки України. Правові підвалини принципів інноваційної діяльності зазначені в частині другій ст. 3 Закону України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р., [5] в якому основними принципами державної інноваційної політики є: орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки України; визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку; формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності; створення умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу; забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності; ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності; підтримка підприємництва у науково-виробничій сфері; здійснення заходів на підтримку міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захисту вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та її просування на зовнішній ринок; фінансова підтримка, здійснення сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності; сприяння розвитку інноваційної інфраструктури; інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності; підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності. Основним засобом реалізації пріоритетних напрямків розвитку науки і техніки є державні наукові та науково-технічні програми. Вони передбачають концентрацію науково-технічного потенціалу країни для розв'язання найважливіших національних проблем і містять: міжвідомчі, галузеві, регіональні програми. Принцип рівності прав і законних інтересів усіх суб'єктів прав інтелектуальної власності на належні їм об'єкти права інтелектуальної власності на здійснення підприємницької діяльності.

Цей принцип базується на конституційних засадах рівності прав і свобод суб'єктів права інтелектуальної власності при здійсненні ними підприємницької діяльності. Свобода підприємницької діяльності – одне з найважливіших конституційних прав громадян, що закріплене ст. 42 Конституції України [1] і конкретизується цю положення у галузевому законодавстві, зокрема, у цивільному та господарському, де свобода підприємницької діяльності закріплена як базовий принцип. Реалізації конституційного принципу на підприємницьку діяльність, зокрема, реалізується в ст. 44 ГК України [6].

Принцип рівності прав і законних інтересів усіх суб'єктів прав інтелектуальної власності на належні їм об'єкти права інтелектуальної власності на здійснення підприємницької діяльності, свідчить, що усі суб'єкти права інтелектуальної власності є рівними у своїх правах на здійснення підприємницької діяльності незалежно від національної належності, майнового статусу, освіти тощо.

Принцип надзвичайної суспільної необхідності передбачає, що з мотивів надзвичайної суспільної необхідності та за умови воєнного чи надзвичайного стану Кабінет Міністрів України може видати на строк до чотирьох років примусову ліцензію визначений ним особі з виплатою відповідної компенсації володільцю свідоцтва (патенту).

Принцип відповідальності посадових осіб митних органів за шкоду заподіяну правопласникам об'єктів права інтелектуальної власності при реєстрації у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону. Відповідно до Порядку реєстрації у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону, затвердженого наказом Міністерства фінансів України № 648 від 30 травня 2012 р. ведеться митний реєстр майнових прав на об'єкти права інтелектуальної власності під час мит-

ного контролю та митного оформлення товарів, що містять такі об'єкти, на підставі заяв правовласників і містить інформацію, яка використовується з метою запобігання переміщенню через митний кордон України товарів з порушенням прав інтелектуальної власності. Ведення митного реєстру передбачає: розгляд заяв про сприяння захисту майнових прав інтелектуальної власності, внесення відомостей з таких Заяв та доданих до них матеріалів до митного реєстру; перевірку відповідності Заяв та доданих до них матеріалів їх електронним версіям; перевірку поданих відомостей з використанням міжнародних та національних відкритих баз даних об'єктів права інтелектуальної власності щодо обсягу правової охорони окремих об'єктів права інтелектуальної власності; надання відмов до поданих заяв; розгляд звернень правовласників щодо внесення змін до інформації митного реєстру; здійснення реєстрації об'єктів права інтелектуальної власності у митному реєстрі та виключення об'єктів права інтелектуальної власності з митного реєстру; внесення змін до митного реєстру; оприлюднення переліку об'єктів права інтелектуальної власності, включених до митного реєстру, тощо.

Цей Порядок передбачає внесення змін до інформації митного реєстру щодо зареєстрованого об'єкта права інтелектуальної власності шляхом подання правовласником письмового звернення до митних органів. Посадові особи якої у строк не більш ніж 10 робочих днів з дня надходження такого звернення вносить відповідні зміни до інформації митного реєстру. За відсутності підстав у відмовленні митного реєстру, винна посадова особа, яка порушила строки внесення змін до митного реєстру повинна нести персональну майнову відповідальність. Принцип добросовісності заявника при реєстрації об'єкта права інтелектуальної власності. Цей принцип полягає у добросовісних намірах заявника, який має на меті зареєструвати об'єкт права інтелектуальної власності у відповідній установі держави. Особа, яка бажає зареєструвати такий об'єкт, повинна мати добросовісні наміри щодо його використання. У разі якщо особа протягом встановленого законодавцем строку (в залежності від об'єкта права інтелектуальної власності) без поважних причин не використовує такий об'єкт протягом трьох років після його реєстрації, інша особа має право на реєстрацію цього об'єкта права інтелектуальної власності за таким же принципом.

Принцип вартісного оцінювання об'єкта права інтелектуальної власності. Полягає в експертній оцінці майнових прав, який пов'язаний із визначенням вартості за процедурою, встановленою нормативно-правовими актами в є результат практичної діяльності суб'єкта оціночної діяльності. Оцінці підлягають не самі об'єкти права інтелектуальної власності, а права на них. Тобто, предметом оцінки є майнове право на об'єкти права інтелектуальної власності. У свою чергу при оцінці майнових прав суб'єкти оціночної діяльності повинні здійснювати оціночну діяльність з дотриманням принципів, визначених Законом України «Про оцінку майна, майнових прав і професійну оціночну діяльність в Україні» від 12 липня 2001 р. Зокрема, корисності, попиту і пропозиції, заміщення, очікування, граничної продуктивності внеску, найбільш ефективного 24 використання. Розглянуті принципи є відповідними пунктами сучасного розвитку права інтелектуальної власності.

Система принципів права має величезне значення у формуванні галузі чи підгалузі права, визначаючи їх специфіку та метод правового регулювання. Ми характеризуємо поняття системи принципів права інтелектуальної власності України як об'єднання об'єктивно існуючих принципів права інтелектуальної власності України, які взаємодіють, доповнюють один одного, формуються волею держави для втілення певної політики, закріплюються прямо чи опосередковано в законодавстві та разом визначають методи правового регулювання відносин інтелектуальної власності. Завдяки системі принципів права інтелектуальної власності України формується внутрішня узгодженість цієї підгалузі, яка входить до системи цивільного права України як галузі. Саме чітка, внутрішньо узгоджена система принципів права галузі чи підгалузі є індикатором відповідності регулювання певних суспільних відносин самій сутності цих відносин. Тому відсутність системи принципів права інтелектуальної власності України призводить до відсутності цілісного уявлення про цю відповідність, що, в свою чергу, ускладнює вибір адекватних, доцільних методів правового регулювання у конкретній сфері відносин.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – ст. 141.
2. Теория государства и права. Учебник для юридических вузов и факультетов./Под ред. В. М. Корельского и В. Д. Перевалова. – М.: Норма –Инфра – М, 1999. – С. 237.²

3. Світличний О. П. Адміністративні правовідносини у сфері земельних ресурсів України: проблеми теорії та практики правозастосування: Монографія / О. П. Світличний. – Донецьк: Державне видавництво «Донбас», 2011. – С. 92.
4. Философский словарь / Под ред. И. Т. Фролова. – М., 1981. – С. 294.
5. Закон України «Про інноваційну діяльність» : прийнятий 4 лип. 2002 року № 40-IV // Голос України. – 2002. – № 144. – 9 серп. – С. 10-12.
6. Господарський кодекс України : за станом на 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 2003. – 192 с.
7. Голубева Н. Ю. Класифікаційні критерії для побудови системи принципів цивільного права України // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. – 2008. – Вип. 43.